

DE MUNT KLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw

Driemaandelijks tijdschrift

- 10 -

april 1996

De eerste echte nikkelmunt der moderne tijden: 20 centiem 1860-1

Vz.: Hoofd van Leopold I naar rechts; er rond, tussen twee cirkels:
(ster) LEOPOLD I ROI DES BELGES (ster) 1860

Kz.: Klimmende Belgische leeuw naar links; er rond, tussen twee cirkels:
(ster) L'UNION FAIT LA FORCE (ster) 20 C^s.

Rand: Kabelrand
Vanhoudt, M 25

Nikkel

Ondanks het feit dat de gesmolten kern van onze planeet grotendeels uit nikkel en ijzer bestaat, is nikkel een eerder zeldzaam metaal in de aardkorst. Zonder er zich van bewust te zijn dat het om een afzonderlijk metaal ging, gebruikten de Chinezen het reeds in de oudheid; ze ontgonnen het erts in de streek van Yunnan en beschouwden het als een witte variëteit van koper. De eerste munten in een cupro-nikkel legering zijn geslagen door de koningen van Bactrië, een uithoek van het rijk van Alexander de Grote, ten noorden van Indië, tussen 171 en 160 v. J.-C.

Verantwoordelijke uitgever : H. VANHOUDT, Belsenakestraat 20, 3020 HERENT

Afgifte Kantoor Wetteren 1

Daarna wordt het stil rond het metaal en het was tenslotte slechts in 1751 dat de Zweed Axel Cronstedt het ontdekte. Nikkel is steeds in kleine hoeveelheden in zijn erts aanwezig en er zijn ingewikkelde metallurgische bewerkingen nodig om het af te zonderen. Nikkel is verwant met ijzer en smelt op de hoge temperatuur van 1455°C. Na de ontdekking van het metaal moest men nog $\frac{3}{4}$ eeuw wachten alvorens men eraan dacht om er iets mee te doen. De eerste fabriek dateert van 1824 en werd gesticht door de Oostenrijker Gersdorff. In Europa wordt nikkelerts slechts gevonden in Duitsland en Griekenland. De grote mijnen bevinden zich in Nieuw Caledonië (Oceanië) en Canada. Nikkel is een zeer hard metaal dat niet oxideert omdat er zich in aanraking met de lucht een beschermend laagje vormt. Het wordt vooral in legeringen gebruikt waarvan we het best het roestvrij staal kennen. Het kan tevens met goud vermengd worden om wit goud te maken.

Nikkel als modern muntmetaal

Reeds in 1837 stelde de Amerikaanse professor Feuchtwanger voor munten in nikkel te vervaardigen; hij liet zelfs op eigen kosten proeven slaan. De Amerikanen waren echter nog niet rijp voor dit voorstel en het kwam in de prullenmand terecht. De eerste moderne munten die nikkel bevatten zijn de Zwitserse stukken van 20, 10 en 5 centiem van 1850, doch in feite zijn dit geen nikkelmunten. De Zwitsers sloegen voordien stukken in biljoen (koper met een beetje zilver). Hieraan voegden ze 10 % nikkel toe om het metaal een wittere kleur te geven. In 1857 kwam er in de Verenigde Staten een voorstel om nikkelmunt te slaan. Ditmaal stonden de Amerikanen wel open voor het nieuwe idee, maar er is toch een conservatieve reflex te merken in het feit dat ze kozen voor een legering met weinig nikkel (12 %) die een rozige koperschijn behield. Het waren tenslotte de Belgen die als eersten ter wereld overgingen tot het gebruiken van een witte legering van koper en nikkel.

De circulatie van pasmunt in België

Er waren heel wat problemen met de pasmunt in 1859. Zo vloeiden de stukken van 2 centiem weg naar Nederland: ze waren minder waard dan 1 Nederlandse cent doch men nam ze wel voor die waarde aan. Er waren ook klachten over het feit dat het zilverstukje van 20 centiem, in feite geen pasmunt, te klein was en gemakkelijk verloren werd. De stukken van 10 en 5 centiem van Leopold I werden stilaan in de omloop vervangen door deze van Napoleon III.

België maakte deel uit van de Latijnse Unie, en dus circuleerde het buitenlands zilvergeld vrij. Alhoewel dit officieel niet gold voor het kopergeld, werd in de praktijk het Frans kopergeld overal in België zonder problemen aanvaard. De Belgische 10 centiem was immers een zware kopermunt van 20 g, die, zoals dat in de 19^e eeuw nog de gewoonte was een metaalwaarde van bijna 10 centiem koper bezat. Doch er begon verandering te komen in de mentaliteit van het publiek, dat deze zware stukken als onhandig en vuil begon te beschouwen. Napoleon III had hierop ingespeeld en een serie bronsmunten in omloop gebracht die veel lichter woog dan de oude. Deze lichtere munten verdrongen de zwaardere munten van de markt volgens de wet van Gresham, die zegt dat slechtere munten de betere uit de omloop verdrijven. Als er in dezelfde muntomloop 10 centiemstukken zijn die 20 g koper bevatten en andere die slechts 10 g bevatten dan zullen na verloop van tijd de zwaardere stukken ofwel opgepot ofwel gesmolten zijn.

De muntwet van 1860

De regering besloot een munthervorming te overwegen en benoemde op 14 maart 1859 een onderzoekscommissie. Als basis van haar werkzaamheden gebruikte ze twee rapporten: enerzijds het rapport Lejeune, dat voorstelde niets aan het muntsysteem te veranderen doch de pasmunt te laten aanvaarden door de staatskas (de Nationale Bank) voor betalingen van belastingen e.d.; en anderzijds het rapport Kreglinger, dat voorstelde de koperen pasmunt te vervangen door nikkelen. De commissie combineerde beide standpunten en stelde voor nikkelen pasmunt te slaan van 20, 10 en 5 centiem, alle zonder de beeldenaar van de koning om verwarring met de zilvermunt te vermijden. Ze vroeg ook te bepalen dat deze stukken konden omgewisseld worden in de staatskas. Dit was een voor de tijd zeer gedurfd voorstel. Zowel wat de conclusie betreft dat de metaalwaarde van een pasmunt zonder belang is voor haar koopkracht als het experiment met de witte nikkellegering. Nikkel was een zeldzaam metaal (in 1872 was de wereldproductie van nikkel nog maar 300 ton).

Het wetsvoorstel was zonder problemen door de Kamer gekomen, waar het op 22 maart 1860 met 84 stemmen tegen 2 was aangenomen. De beraadslaging in de Senaat, op 26 en 27 juni bleek moeilijker omdat enkele senatoren, onder leiding van d'Omalius d'Halloy, er onverwacht campagne begonnen tegen te voeren. Een hele reeks objecties werden tegen de nikkelmunt geformuleerd. Er werd gezegd dat het voor een verlichte regering niet waardig was om pasmunt uit te geven van geringe intrinsieke waarde. Er werd gesuggereerd dat deze munten, die volgens het verslag sterke machines vereisten, misschien toch niet zo moeilijk te vervalsen waren. Ze zouden verward worden met zilvermunten, vooral 's avonds in de kroegen. Een senator vergeleek de muntproef die uitgedeeld was (20 centiem met de waarde aanduiding in Romeinse cijfers) met niet-vergulde knopen van veldwachters of met gevangenismunten. Deze campagne kon de andere senatoren niet overtuigen en het wetsvoorstel werd er met 35 tegen 7 stemmen aangenomen. De wet verscheen in het staatsblad, gedateerd 20/12/1860, en bepaalde dat het nikkelgehalte ten minste 25 % zou zijn en dat 5, 10 en 20 centiemstukken zouden geslagen worden. Deze zouden inwisselbaar zijn bij de Nationale Bank, onder nog te bepalen voorwaarden; niemand was echter verplicht voor meer dan 5 frank aan nikkelmunt ineens als betaling aan te nemen.

De munt

Het was tenslotte de creatie van de nieuwe munttypes die voor de meeste problemen zorgde. Er waren reeds vroeg proefslagen gemaakt om de metaallegeringen te testen waarbij gebruik gemaakt werd van de zittende leeuw die op het kopergeld voorkwam. De samenstelling van de legering staat erin geponst: als er twee getallen staan gaat het om het gehalte aan nikkel en zink, als er maar één getal staat is dit het gehalte van het nikkel. Reeds in april, nog voor de goedkeuring door de Senaat, had de regering aan de Munt gevraagd een wedstrijd voor de nieuwe muntontwerpen in te richten. Doch hier begon de rivaliteit tussen twee graveurs, J.P. Braemt en L. Wiener, een rol te spelen in het gebeuren. Braemt was de officiële graveur van de Munt sedert 28 jaar; hij was op dat ogenblik 64. Hij had de eerste serie van Belgische munten gegraveerd doch hij had reeds de duimen moeten leggen voor de 27 jaar jongere Wiener toen die de opdracht voor de reeks ongelauwerde munten had in de wacht gesleept. In een muntprijskamp zou Wiener het waarschijnlijk weer halen. De directie van de Munt stond echter achter Braemt en verklaarde dat een muntprijskamp tijdrovend en

onnuttig zou zijn. Braemt was de geschikte man voor het werk. De proeven van Braemt moesten voorgelegd worden aan een commissie van numismaten, die moest oordelen over de esthetische kwaliteiten van de stukken. Braemt zetelde zelf ook in die commissie, zodat het niet te verwonderen is dat deze zeer lovend over zijn werk rapporteerde.

Wiener van zijn kant vroeg toelating om ook proeven te presenteren. Dit werd hem toegestaan, doch hij moest ze zelf bekostigen. En, hoe kon het ook anders, de commissie der numismaten vond de 13 of 14 projecten die hij indiende maar niets. Ze adviseerde tenslotte ofwel de eerste proef van Braemt, met de waarde in Romeinse cijfers, ofwel deze met de beeldenaar van de koning te kiezen voor de nieuwe munten. Want intussen had er zich een nieuw feit in de besluitvorming rond de nikkelmunten voorgedaan. De koning liet weten dat hij wenste op de nikkelstukken afgebeeld te worden. Hij stelde vast dat bijna al de munten met zijn beeldenaar uit de circulatie waren verdwenen. Deze koninklijke wens werd ingewilligd en bij KB van 27 december 1860 werd bepaald dat de drie nieuwe nikkelmunten de beeldenaar van de koning zouden dragen.

De productie der stukken van 20 centiem startte reeds op 22 januari 1861 om definitief te worden stilgelegd op 15 juli, gezien de talrijke protesten. Het kon gemakkelijk verward worden met een zilveren 2 frank en vloeide massaal naar de staatskas terug.

Een nieuw KB, van 25 april 1861 wijzigde het vorige en bepaalde dat de 10 en 5 centiemstukken de Belgische leeuw zouden dragen in plaats van het portret van de koning. Er waren 1.803.670 stukken van 20 centiem geslagen. Deze stukken werden tenslotte in 1906 ingeroepen en 1.345.525 exemplaren werden hersmolten (74,60 %).

Het aantal proeven die voor de aanmaak van dit stuk werd vervaardigd breekt alle records (hun aantal kan geraamd worden op ruim 150). Dit komt omdat R. Chalon, de voorzitter van de commissie der numismaten, naast het groot aantal werkelijke proeven op de Munt nog een aantal “proeven” liet bijmaken met niet-bestaande stempelcombinaties.

H. Dewit